

अभ्यास 1 पुट संख्या 63

1. प्रातिपदिकार्थस्य का विभक्तिः ?---प्रथमा
2. हे राम इत्यत्र केन प्रथमा विभक्तिः ?---संबोधनेन
3. कारकाणि कति ? तानि कानि ?---षट् । कर्ता , कर्म , करणं , सम्प्रदानं , अपादान, अधिकरण
4. कारकं नाम किम् ?---क्रियाकारकम्
5. भक्तः हरिं भजति इत्यत्र किं कारकम् ?---कर्म
6. स्पृह धातोः प्रयोगे का विभक्तिः ?---चतुर्थी
7. भयार्थकधातूनां प्रयोगे का विभक्तिः ?---पञ्चमी
8. षष्ठ्याः कः अर्थः ?---स्वस्वामिभावादि सम्बन्धः
9. षष्ठी कदा कारकत्वं भजते ?---क्रद्योगे
10. आधारः कति ? ते के ?---त्रिधा । औपश्लेषिकः, वैषेयिकः, अभिव्यावकः
11. हितशब्दप्रयोगे का विभक्तिः ?---चतुर्थी
12. आरात् इत्यस्य कः अर्थः ?---दूरम्, समीपः
13. कारकविभक्तयः काः ?---2,3,4,5,7
14. उपपदविभक्तयः काः ?---2,3,4,5,7
15. व्यापारः नाम किम् ?---क्रिया

संयोजयत---

1. नमः स्वस्तिस्वाहास्वधालंवषड्योगाच्च अधिकारः
2. अनुपसर्जनात् सम्प्रदानकारकम्

- 3.रच्यर्थानां प्रियमाणः कर्मकारकम्
4.तथायुक्तं चानीप्सितम् सहयुक्ते प्रधाने
5.पुत्रेण सह आगतः चतुर्थी

अभ्यासः 2 पुटसंख्या 87

- 1.समासशास्त्रे प्रथमानिर्दिष्टं कां संज्ञां प्राप्नोति ?---उपसर्जन संज्ञां
- 2.समास पदस्य अर्थं लिखत ---.....
- 3.विभक्त्यर्थे इत्यनेन किं कारकं विवक्षितम् ?---अव्ययीभाव समास
- 4.लौकिकविग्रह इत्यस्य अर्थः कः ?---लोके प्रयोक्तुं अर्हः
- 5.अतिनिद्रम् इत्यत्र अति इत्यव्ययस्य अर्थः कः ?---असांप्रतम्
- 6.अव्ययोत्तरपदाव्ययीभासय उदाहरणमेकं प्रदर्शयत ?---.....
- 7.कस्मिन् समासे अस्वपदविग्रहः भवति ?---नित्य

- 1.स्पृष्टानां गङ्गानां समाहारः _____ --- सप्तगङ्गम्
- 2.इष्टं हि विदुषां लोके _____ ---समासव्यासधारणं
- 3.अव्ययीभावे समस्तपदम् _____ भवति---अव्ययं
- 4.अव्ययं विभक्तिसमीप _____ वचनेषु---पु.सं.74
- 5._____ सूत्रेण विहितः समासः केवलसमासः---सहसुपा

- 1.वृक्षस्य समीपम् , उपवृक्षम् , मद्राणां समृद्धिः _____ ---सुमद्रं

2. बहुव्रीहिः अन्यपदार्थप्रधानः , अव्ययीभावः _____ --- पूर्वपदार्थप्राधान्यम्
3. झयः विधिसूत्रम् , समासान्ताः _____ --- अधिकरणसूत्रम्
4. वाक्ये व्यपेक्षासामर्थ्यम् , समासे _____ --- एकार्थीभावसामर्थ्यम्
5. तेन विना मर्यादा , तेन सह _____ --- अथिविधिः

विजातीयपदं ---

1. द्वियमुनम् , *कृष्णवेणी , यथाक्रमेण , यथाशक्ति
2. अनश्च , झयः , *विभाषा , वंशो वंश्येन
3. *अध्यात्मम् , उपसमिधम् , उपचर्म , उपशरदम्
4. प्रतिदिनम् , *आ मुक्तेः , सचक्रम् , प्रतिविपाशम्

संयोजयत---

1. समृद्धिः इयत्तापरिच्छेदः 3
2. अत्यपः अक्ष्णोः अभिमुखम् 5
3. अवधारणम् अशेषता 4
4. साकल्यम् धनधान्यादेराधिक्यम् 1
5. प्रत्यक्षम् अभावः 2

अभ्यासः 3 पुट संख्या -109

1. द्विगोः तत्पुरुषसंज्ञायाः किं प्रयोजनम् ? --- समासान्तप्रत्ययः
2. नित्यसमासे विग्रहः कीदृशः भवति ? --- अस्वपद

3.नञ् केन सह समस्यते ?---सुपा

4.सखिशब्दः समासान्ते किं प्रत्ययं लभते ?---टच्

5.बाणरचितम् इत्यस्य विग्रहवाक्यं प्रदर्शयत ?---बाणेन रचितम्

6.निर्धारणषष्ठ्यन्तस्य समासनिषेधकं सूत्रं लिखत ?---न निर्धारणे

1.द्विगुरपि _____ संज्ञः भवति---तत्पुरुष

2.तृतीया _____ गुणवचनेन---तत्कृतार्थेन

3.शालान्तः तत्पुरुषः _____ लिङ्गोपि भवति ---नपुंसक

4.समानाधिकरणपदः तत्पुरुषः _____ इति कथ्यते---कर्मधारय

1.लोके प्रयोक्तुमर्हः लौकिकः , लोके प्रयोक्तुमनर्हः _____ ---अलौकिकः

2.न धर्मः अधर्मः , न अनुकूलम् _____ ---अनानुकूलम्

3.वज्रकठोरम् कर्मधारयः , कष्टश्रितः _____ ---द्वितीया तत्पुरुष

4.न लोपो नञः , प्रादयो गताद्यर्थे प्रथमया _____ ---समासः

विजातीयपदं ---

1.त्रिभुवनम् , पञ्चवची , *सप्तर्षयः , चतुर्युगम्

2. कूपपतितः , पितृसदृशः , वृकभयम् , *घनश्यामः

3.पुरुषव्याखः , *नीलोत्पलम् , करकमलम् , गीतामृतम्

4.कर्मकुशलः , अक्षशौण्डः , वेदपण्डितः , *संशयापन्नः

संयोजयत ---

- 1.भोजनार्थः गतिसमासः 3
- 2.नगरकारः विशेषणसमासः 4
- 3.ऊरीकृत्य द्विगुसमासः 5
- 4.रक्तोत्पलम् उपपदसमासः 2
- 5.पञ्चपात्रम् चतुर्थीसमासः 1

अभ्यासः 4 पुट संख्या -121

- 1.बुव्रीहिसंज्ञाविधायकं सूत्रं लिखत. ---अनेकमन्यपदार्थे
- 2.बहुपदबहुव्रीहेः उदाहरणमेकं प्रदर्शयत ।---.....
- 3.अपुत्रः इत्यत्र केन समासः भवति ?---नञोस्त्यर्थानां वाच्यो वा चोत्तरपदलोपः (112पु.सं)
- 4.आसन्नविंशा इत्यत्र तिश्चोदशाय लोपः केन सूत्रेण भवति ?--- ति विंशतेर्दिति
- 5.महायशस्कः इत्यस्य अर्थः कः ?---महत् यशः यस्य सः
- 6.द्वौ वा त्रयो वा , अस्य समस्तपदं लिखत ?---द्वित्राः
- 7.गडुकण्ठ इत्यस्य विग्रहवाक्यं प्रदर्शयत ?---गुडः कण्ठे यस्य सः
8. कप् प्रत्यये ककारस्य इत्संज्ञा कुतो न ?---.....

- 1.संख्ययाव्यय _____ --- .....
- 2.वीराः पुरुषः यस्मिन् सः _____ --- वीरपुरुषः
- 3.लोके प्रयोक्तुमर्हः _____ विग्रहः --- अलौकिक

4.प्रियसर्पिष्कः इत्यत्र _____ सूत्रेण कप् --- शेषाद्विभाषा

5.पतिव्रता इत्यस्य विग्रहः _____ --- पतिः व्रत इव यस्या सा

1.पूर्वपदार्थप्रधानः अव्ययीभावः , अन्यपदार्थप्रधानः _____ ---बहुव्रीहिः

2.तेन सहेति तुल्ययोगे सूत्रम् , वा प्रियस्य _____ ---वार्तिक

3.कण्ठेकालः व्यधिकरणबहुव्रीहिः , उपहृत्पशुः _____ ---समानाधिकरण
बहुव्रीहिः

4.सुन्दरी भार्यो यस्य सः सुन्दरभार्यः , गङ्गा भार्या यस्य सः _____ ---
गङ्गाभार्यः

5.निर्जितकामः शिवः , चक्रपाणिः _____ ---विष्णुः

विजातीयपदं---

1.प्राप्तोदकः ऊठरथः *चित्रजरद्गुः पीताम्बरः

2.उपदशाः *उपबहवः अदूरचत्वारिंशाः अधिकदशाः

3.गडुकण्ठः *द्विपात् विषकण्ठः चन्द्रमौलिः

4.समासान्ताः अनेकमन्यपदार्थे *धनुषश्च ववोपसर्जनस्य

संयोजयत ---

1.गाण्डीवं धनुः यस्य सः दण्डादण्डि 5

2.गृहीतः वृक्षः येन सः अर्जुनः 1

3. कौसल्या जाया यस्य सः सुमित्रा 4

4.गृहीतं धनं यया सा देवदत्तः 2

अभ्यासः 5 पुटसंख्या 139

- 1.समाहारद्वन्द्वस्य समासविधायकसूत्रं लिखत ?---चार्थे द्वन्द्वः
- 2.जम्पती इत्यस्य विग्रहवाक्यं प्रदर्शयत ?---जाया च पतिश्च
- 3.मातरपितरौ इत्यत्र कः आदेशः निपात्यते ?---आनङ्
- 4.एकशेषः कस्य अपवादः ?---द्वन्द्वस्य
- 5.आत्मनेभाषा इत्यस्य समानार्थकपदं लिखत ?---आत्मनेपदम्
- 6.यधिष्ठिरः इत्यत्र केन अलुक् भवति ?---हलदन्तात्सप्तम्याः संज्ञायाम्
- 7.ठत्रोपानहम् अत्र समासान्तप्रत्ययः कः ?---टच्
- 8.उत्तरपदशब्दः कस्मिन्नर्थे रूढः ?---समासे परस्मिन् पदे रूढः
- 9.मयूरशब्दस्य विग्रहं लिखत ?---मयुरिव राति इति मयूरः
- 10.रेवतिपुत्रः इत्यत्र केन सूत्रेण ह्रस्वः भवति ?---इपायोः संज्ञाछन्दसोर्बहुलम्

- 1.समाने उदरे शयितः _____ --- सोदर्यः
- 2.सरूपाणा _____ --- एकशेषे एकविभक्तौ
- 3.उरसिलोमा इति _____ समासस्य उदाहरणम् --- अलुक्
- 4.जीवनस्य मूतः _____ --- जीमूतः
- 5.प्रतीकारः इत्यत्र उपसर्गस्य _____ सूत्रेण दीर्घः --- उपसर्गस्य धन्यमनुष्ये बहुलम्

1. उभयपदार्थप्रधानः द्वन्द्वः , पूर्वपदार्थप्रधानः _____ --- अव्ययीभावसमासः
2. समाहारद्वन्द्वे साहित्यं प्रधानम् , इतरेतरयोगे _____ --- अवयवभेदेन द्वन्द्वः
3. धर्मश्च अर्थश्च धर्मार्थौ , स च देवदत्तश्च _____ --- तौ
4. भिक्षामट गां चानय अन्वाचयः , ईश्वरं गुरुञ्च भजस्व _____ --- समुच्चय

विजातीयपदं ---

1. धर्मार्थौ , फलपुष्पाणि , *पाणिपादम् , रामसीते
2. द्वन्द्वः , अव्ययीभावः , *एकदेशः , द्विगुः
3. रामकृष्णौ , *पितरौ , घटपटौ , शिवकेशवौ
4. अल्पाक्षरम् , पिता मात्रा , पुमान् स्त्रीया , *त्यदादीनि सर्वैर्नित्यम्

संयोजयत---

1. रथिकाश्वारोहम् एकदेशः 4
2. शिवकेशवौ अलुक्समासः 3
3. मनसिजः तत्पुरुषः 5
4. युवाम् समाहारद्वन्द्वः 1
5. राजदन्तः इतरेतरद्वन्द्वः 2

अभ्यासः 6 पुटसंख्या -211

- 1.लकाराः कति ?---दश
- 2.छन्तोमात्रगोचरो लकारः कः ?---लेट्
- 3.सर्वधातुकसंज्ञाविधायकं सूत्रं किम् ?---तिङ्शित् सार्वधातुकम्
- 4.भविता इत्यत्र विकरणप्रत्ययः कः ?---तास्
- 5.युष्मत्सामानाधिकरण्ये कः पुरुषो भवति ?---मध्यमपुरुषः
- 6.तिङ् प्रत्ययाः कति सन्ति ?---अष्टादश
- 7.भूतानद्यतनप्रोक्षार्थं को लकारो विहितः?---लिट्
- 8.केन सूत्रेण अभ्याससंज्ञा विधीयते ?---पूर्वाभ्यास विधिः
- 9.विध्याशीर्लिङ्लकारयोः कं लकार सार्वधातुकलकार इति वदन्ति ?---विधि लिङ्
- 10.त्रयः कालाः के ?---भूत,वर्त,भविष्यत्

- 1.आम्प्रत्ययवत् _____ अनुप्रयोगस्य ---कञ्
- 2.लिङ्निमित्ते _____ क्रियातिपत्तौ---लृङ्
- 3.गातिस्था _____ परस्मैपदेषु---धुपाभूभ्यः सिचः
- 4.विधिनिमंत्रणमन्त्रण _____ लिङ्---
विधिनिमन्त्रणामन्त्रणाधीष्टसम्प्रश्नप्रार्थनेषु
- 5.युष्मद्युपपदे _____ मध्यमः---समानाधिकरणे स्थानिन्यपि
- 6.तान्येकवचन _____ एकशः---द्विवचनबहुवचनान्येकशः
- 7.परस्मैपदानां _____ णल्वमाः ---णलतुसुस्थलथुसणल्वमाः

- 1.पठति तिप् प्रत्ययान्तः , भवानि _____ --- मिप् प्रत्ययान्तः

- 2.एधते लट् लकारः , अभवत् _____ ---लङ् लकारः
- 3.भवति प्रथमपुरुषः , अभूत् _____ --- मध्यमपुरुषः
- 4.हलादिः शेषः विधिसूत्रम् , लिट् ट _____ --- संज्ञासूत्रम्
- 5.तिप् णलादेशः , मिप् _____ --- णलादेशः
- 6.एधावहे द्विवचनम् , एतिताहे _____ --- एकवचनम्

विजातिपदं ---

- 1.बभूव , अभवत् , अभूवन् , *भविता
- 2.भव , अभूः , *भविष्यति , भवति
- 3.*वहि,थस् , थ, मस्
- 4.झोन्तः, *अजादेर्विदीयस्य, कर्तरिशप् , भवतेरः
- 5.ह्रस्वः , अतो हेः , एरुः , *आर्धधातुकं शेषः

संयोजयत---

1.एधिष्ट	भवावः 5
2.एधेरन्	सिप् 4
3.लोट्	लुङ् 1
4.परस्मैपदम्	प्रथमपुरुषबहुवचनम् 2
5.लट्	भवाव 3

